

Александар М. Прашчевић

докторанд

Секуларизација и десекуларизација у историјским и савременим околностима (из хришћанско-православне перспективе)

У империјама које су биле многобожачког или идолопоклоничког карактера није постојала дефинисана и учвршћена идеја секуларизованог друштвеног система. Напротив, сами императори су били обожавани и сматрани боговима или посредницима између Бога и људи. И с тога, уживали су потпун државни и религијски ауторитет. Ипак, не може се негирати чињеница да су у политичким круговима постојале фракције са идејом да се ограничи или чак неутралише религијски ауторитет, који је и политички усмеравао актуелни режим. Међутим, њихова идеја је била, пре свега, усмерена против владара као носиоца актуелне власти и верског ауторитета, а затим, против саме религије, која је била саставни елемент скоро свих људи.

Тек са испуњењем старозаветних пророчанства и чудесним рођењем Господа Исуса Христа, кога широм планете, хришћани славе као Сина Божијег и Спаситеља света, муслимани (од 7 века) као предпоследњег пророка пре Мухамеда и многе секте на сопствен начин, објавила се радосна вест (грч. *ευαγγέλιον*) и спасоносна реч свим племенима и народима света. У Јеванђелској причи, коју је записао Апостол и Јеванђелист Матеј, на лукаво и злонамерно питање јеврејских фарисеја: „Учитељу...Кажи нам, дакле, шта ти мислиш: треба ли дати порез ћесару или не? Разумијевши Исус лукавство њихово рече: Што ме кушате, лицемјери? Покажите ми новац порезни. А они му донесоше динар. И рече им: Чији је овај лик и натпис? Рекоше му: Ћесаров. Тада им рече: Подајте, дакле, ћесарево ћесару, и Божије Богу.” (Мт. 22, 16-21).

И зар је икада, након Христовог примера, била потребна додатна или нова дефиниција односа Цркве и државе? Или је секуларизација била само инструмент за уклањање религије из друштва и разарање духовних и моралних вредности?

Црква, као Божанска Установа, суштински, исконски и мисијски али и ни по чему другом, није слична ни једној заједници у историји, јер и ако је у свету, није од света. Православна Црква, као Божанска институција, је увек настојала да избегне све замке и искушења историјског поистовећења са било којим друштвено-политичким системом. То не значи да није било црквених првојерараха, који су се поистовећивали са властодржцима. Напротив, у хришћанској Источној и Западној Цркви постоје евидентни историјски примери теократског¹ система али Источна Православна Црква је превазилазила та искушења и уложила много труда за очување идентитета, а то, између осталог, подразумева и разграничење духовне и световне власти. И при том, није оставила трагичне последице по будући друштвени и политички поредак, него је код људи укоренила љубав, која је изнад свих држав-

¹ Теократија је реч грчког порекла и њен превод гласи „Владавина Бога“. У теократским државама вера и власт су уско повезане, док, постоје примери да су верски првојерарси и државни поглавари. У теократским државама се примењује теномија: *teos* (θεός) — Бог; *nomos* (νόμος) — закон.

них закона и својом суштином их превазилази и надилази. „А ја вам кажем: Љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који вас мрзе и молите се за оне који вас вређају и гоне” (Мт. 5, 44).

С друге стране, државни системи ни пре и после Христа нису успевали да успоставе у потпуности коректан однос између јерархијских и државних органа. У историји света, државни чиновници или властодршци су увек тежили за директним или индиректним контролом религијских заједница из два основна разлога: први, јер им је доминантан положај над јерархијом на директан начин била и доминација над верујућима; и други, јер су политичке околности биле под честим утицајем одређене религијске доктрине.

У таквим друштвено-политичким околностима, оптерећеним тешким историјским наслеђем и конкретним примерима, када је хришћански свет био под искушењима цезаропапизма (када владар прелази границе државничких овлашћења и утиче на устројство Цркве, поставља верске поглаваре, па чак прописује и догмате)² или папоцезаризма (када папа или патријарх прелази границе духовних овлашћења и поистовећује се са цезаром или ужива и световну власт³), а са појавом модернистичких идеја са атеистичком позадином или антицрквеним ставом, појавила се уопштена теорија за секуларизацијом друштва.

Термин „секуларизам” је био први пут употребљен 1846 године од стране енглеског филозофа Џорџ Јакоба Хелиока (George Jacob Holyoake). Он се у својим јавним обраћањима противио привилегијама државне религије или фаворизацији једне над другом. И сматрао је да се напредак заједнице и могуће социјалне и политичке реформе морају градити на идеологији без утицаја религије. У његовим ставовима се се пронашли многи други писци, филозофи, социолози, политичари итд. који су наставили са промоцијом сопствених антирелигиозних или антицрквених идеја али под плаштом секуларизма. Иначе, следбеници теорије секуларизма се могу поделити у три основне групе: прва, заступници одвајања религије из свакодневног људског друштвеног живота; друга, заступници компромиса између државних опруга власти и различитих религијских заједница; трећа, заступници строгог раздвајања и ограничавања духовне власти у оквирима Цркве, а политичке у оквирима државе.

У зависности од државе, региона или континента, појам секуларизације је тумачен на више различитих начина, а примена се спроводила по потребама режима. И без тенденције за осуђивањем, историја је најбољи сведок недефинисаности и двостраности секуларизма, који је у већини случаја употребљен као инструмент против религије, а самим тим и религиозних људи, у многим земљама. Из тог разлога, секуларизам је у историјско-суштинским околностима попримио негативан карактер јер је кроз законске одредбе „легализовао” геноцид, не само над клирицима, него и свим религиозним људима. Треба истаћи да то није био случај у већини држава али зар се треба игнорисати ако је упитању била само једна земља?

У савременим друштвеним околностима примењени су различити степени секуларизма. И свака земља и религија има сопствено искуство са секуларизацијом,

² У историји Источног хришћанства постоји пример доба иконоборства и цара Лава III Исавријанца.

³ У историји Источног хришћанства постојали су примери теократије у балканским православним државама (Црна Гора) али је то била последица губитка државног система под најездом муслимана из Мале Азије. У савременом свету је пример теократије католичка држава, Ватикан. У њој је папа духовни и државни владар. Изузетак, представљају исламске државе јер по њиховом верско-политичком устројству, дефинисаном у догматско-правним одредбама Шеријата, калифат је од Бога подарен систем. Данас постоји само један, марокански калифат али шаријат је основни верско-политички закон у многим муслиманским државама, а посебно у оним са исламским називом земље.

која се спроводила по локалним друштвено-политичким и идеолошко-националним приликама или неприликама. У сагласности са истраживањима, која су проверена и објављена на Харварду 2005 године, у 75 земаља постоји државна религија, док у 113 официјално не постоји⁴. Углавном, два века се анализирао ситуација у државама са израженим секуларизмом, који је очекивано пропао слично и многим другим теоријама и системима, чија се основа црпила из људских, а не Божанских извора. И самим тим, савремена ситуација нам је отворила простор да се опет расправља о религији, као нераздвојном и утицајном елементу човековог живота. Оспорени су теоретичари секуларизације из 50 и 60 година 20 века, јер људи су религиозни у истој мери као и пре 50 или 300 година, а можда и религиознији. То је феномен сличан ваги, који вековима варира с једне стране на другу у зависности од духа времена.

У 21 веку се отворила нова страница у анализи односа власти и религије под називом десекуларизација. То је у основи појам за обнављање религиозности у државама са некада јаким селкураним системом. Питер Л. Бергер, признати светски ауторитет у социологији, који је од 60-их објавио стотине научних радова и десетине књига са хипотезом да је секуларизација кључна за напредак друштва, 90-их је признао да је погрешно у претходним проценама и да ће религија у будућности не стагнирати већ напредовати.

У источним регионима света, православним и исламским где је због јаког секуларизма, иза кога се крио безбожни комунизам, био прекинут религијски континуитет, вера опет заузима посебно место у свакодневним обавезама човека. У посткомунистичким земљама, где се секуларизација објашњавала кроз пример да је „религија опијум за народ“ и верујући су били прогањани и убијани, опет је вера у кућама, школама, канцеларијама, фабрикама итд. Изузетак не чине ни капиталистичке државе, које су потрешене страшним економским и моралним кризама, па је у католичким, протестантским, англиканским и другим црквама све више људи, којима је потребна нада и утеха. О земљама са исламским или шеријатским уставно-правним устројством ситуација је још једноставнија јер су муслимани одолели модернистичким идејама и политичким притисцима и са својом вером се уклопили у савремени свет.

Ипак, стасале су генерације духовно осакаћених и жељних исцељења, а њихов повратак вери социолози су окарактерисали као десекуларизација, која је позитивног карактера само ако остане у оквирима Јеванђеља. У секуларизацији су религиозни страдали од нерелигиозних, док, у десекуларизацији се отвара пут за нова искушења, која Црква, клир и верни народ треба да преброде с вером, надом и неисрпним извором љубави.

И због тога, земље у којима се још увек улаже труд у одвајање религије од друштва и уклањање из свакодневног живота, треба ту енергију да преусмере на упознавање људи са религиозним порукама љубави и мира. Толеранција је најчвршћи залог дугорочне стабилности и напретка у свим порамма људског живота на земљи. А најпрактичнији пример добрих односа Цркве (која је Божанска, надвременска и надисторијска заједница верних) и државе (која је овоземљаска и привремена институција грађана), већ постоји у поукама које нам је објавио Господ Исус Христос.

⁴ „For 188 independent countries in 2000, 72 had no state religion in 2000, 1970, and 1900; 58 had a state religion at all three dates; and 58 had some kind of transition. Among the 58 transitional countries, 12 had 2 transitions, 4 of which (former Soviet Republics in Asia) involved different forms of state religion.“ Robert J. Barro and Rachel M. McCleary. Which countries have state religions? Harvard 2005.

С даљим избегавањем факта да је религија саставни део човековог живота не постиже се напредак цивилизације. То је као кад би се људима забранила осећања или мисли с теоријом да би свет, можда тада, био другачији али то је унапред немогућа мисија. Протеклих 100 година интензивног секуларизма, у многим земљама света, су показале и доказале да је људска борба против Бога узалудна и да оставља трагичне последице по човека.

У „секуларизованим“ државама идеологија је покушала да преузме место религије, а идеолози (ткз.вође) да постану „богови“. С временом су идеологије са својим изумитељима нестале, а Бог је још увек међу људима.